

ჰაჯი მურატი- ჩრდილო კავკასიელი რინდი

მარიამ გურეშიძე

ილიას უნივერსიტეტის გ. წერეთლის
ადმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის
ასისტენტ მკვლევარი. საქართველო,
0162. თბილისი, გიორგი წერეთელის ქ. 3.
+995551 127 855. mariagureshidze@gmail.com
ORCID iD :0000-0002-9825-0651

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია XIX საუკუნეში ჩრდილო კავკასიაში არსებული სუფიზმი, მურიდიზმი და სუფიზმში არსებული რინდული ფენომენი. ამჯერად, რინდული ფენომენის არსებობა და მასთან ჰაჯი მურატისა და მთიელების მიკუთვნებულობა საარქივო დოკუმენტიდან მოყვანილი ერთი მაგალითით წარმოვადგინეთ.

ვფიქრობ, რომ არა ჰაჯი მურატისა და ჩრდილო კავკასიელი მთიელების რინდული სულისკვეთება, ვერ მოხდებოდა მეორე იმამის ჰამზათ-ბეგის დამარცხება, რომელმაც ძალაუფლება სისასტიკითა და მასზე დამყარებული უსამართლობით მოიპოვა.

საკვანძო სიტყვები: ჩრდილო კავკასია; სუფიზმი; რინდი; ჰაჯი მურატი.

შესავალი

ჩრდილო კავკასიაში XIX საუკუნეში რუსეთის იმპერიას მოუწია მურიდიზმთან შეჯახება. იმამ შამილის ბრძოლა რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ მურიდიზმის სახელითაა ცნობილი, ვინაიდან მისი მებრძოლები ამავე დროს მისი სუფი მორჩილები- „მურიდები“ არაბ., دمر იყვნენ (Кныш, 2003:332-333). საქართველოს ეროვნულ არქივში დამუშავებული მასალების, ასევე მეცნიერების ვ. გაბაშვილის, ე. ჯაველიძის, მ. ვაჩაგაევის, ჰ. დანოგოს, ფ. ტახნაევას და ა.შ. ნაშრომების შეჯერებით, გამოიკვეთა, რომ მთიელებში XIX საუკუნემდე იყო ფესვგადგმული მურიდიზმი და რინდული ფენომენი, რამაც ჩრდილო კავკასიელი მთიელები თავისუფლების მოყვარე, ღირსეულ მებრძოლებად განამტკიცა და სწორედ მათი გაერთიანებით შეძლო შემდგომში იმამ შამილმა ანგარიშგასაწევი ძალის ჩამოყალიბება (გურუმიძე, 2024:3).

მეთოდი

საარქივო მასალების სამეცნიერო ლიტერატურასთან შეჯერებამ, დოკუმენტებიდან მიღებული ინფორმაციის დამუშავებამ და ობიექტურმა ანალიტიკამ, საშუალება მოგვცა, რომ ჰაჯი მურატი განსხვავებული კუთხით დაგვეჩინა.

შედეგები

სუფიზმი მთიელებისთვის იყო ხასიათის დამახასიათებელი თვისება, ცხოვრების წესი და იდეოლოგია. „შამილი დაულალავად შრომობდა საკუთარი ძალაუფლების განმტკიცებაზე. ეჭვგარეშეა, რომ ის მუდმივად ცდილობდა რათა მთიელებში რუსეთის წინააღმდეგ არსებული ღაზავათის ფანატიკური იდეა დაეცვა, შეენარჩუნებინა და მუდმივად ისწრაფვოდა თავისუფლებისაკენ. ყაზი-მოლა, ნამდვილად იყო დარწმუნებული მის მიერ ქადაგებული სწავლების ჭეშმარიტებაში და სურდა გადაერჩინა საკუთარი თავი და ხალხი. ჰამზათ-ბეგი კი, როგორც პატივმოყარე, იღწვოდა გამხდარიყო ავარიისა და მთელი დაღესტნის მფლობელი“ (ფ-1438, აღ-1, დოკ-127, გვ. 14-15). რაც შეეხება ჰაჯი მურატს, ვფიქრობ, რომ იგი რინდული სულისკვეთებით იყო

განმსჭვალული, ვინაიდან სწორედ რინდული ფენომენი მეტყველებს იმაზე, რომ რინდი არა თუ მარტო სამართლიანია, არამედ მისი აღდგენა-განმტკიცებისთვისაც იბრძვის და ჩაგრულის ქომაგია.

დისკუსია

განვიხილოთ რას წარმოადგენს რინდი და რინდული ფენომენი. ე. ჯაველიძე აღნიშნავს, რომ დერვიშობა სხვადასხვა განშტოებად, ორდენებად იყოფოდა. ზოგიერთი მკვლევარი ფიქრობს, რომ არსებობდა დერვიშთა 60-მდე ორდენი, მირზა კაზიმბეი კი მიიჩნევს, რომ დერვიშთა ორდენები 35-ს არ აღემატებოდა. საერთოდ, ამ ორდენებს ყოფენ საწყის, მთავარ ორდენებად და მის განშტოებებად. მთავარ, საწყის ორდენად 12-ს მიიჩნევენ, ხოლო მეორად განშტოებად-36-ს (ჯაველიძე, 2010:8).

ერთი სიტყვით, ამ დერვიშებს უდიდესი გავლენა ჰქონდათ ხალხზე. „მუსლიმების თვალში დერვიში ისეთი სიწმინდე იყო, რომ ლამის მას ყურანზე მაღლა აყენებდნენ“. ამიტომაც ისინი ლაღად გრძნობდნენ თავს ყველა მუსლიმურ ქვეყანაში და თავისუფლად გადაადგილდებოდნენ. დერვიშები წარმოადგენდნენ ყველაზე საშიშ და მოუხელთებელ პოლიტიკურ აგიტატორებს, არსებული სახელმწიფო წყობის წინააღმდეგ რომ იყვნენ შემართულნი (ჯაველიძე, 2010:9). ასე რომ, მოხეტიალე და თავისუფლი დერვიშები ლამის ყველა ამბოხის, იქნებოდა სოფლად თუ ქალაქში, წამომწყებნი იყვნენ. ყველა ამბოხი და აჯანყება, დერვიშული იდეოლოგიის საბურველში იყო გახვეული და ატარებდა, უპირველეს ყოვლისა, ანტისუნიტურ და ანტისახელმწიფოებრივ ხასიათს (ჯაველიძე, 2010:9). მაგრამ ბუნებრივია, რომ აჯანყებების წარმმართველ ძალას მაინც უბრალო ხალხი თუ ქალაქის დაბალი ფენა წარმოადგენდა. ოვბაშები, შუთარები ქალაქის ღარიბ ფენას და წვრილ ვაჭრებს წარმოადგენდნენ. ასევე ამ ფენას განეკუთვნებოდნენ „აირუნები“ (მოხეტიალენი, მაწანწალები), რომლებიც განსაკუთრებული აქტიურობით გამოირჩეოდნენ ირანის ქალაქებში. მოგვიანებით, თურქ-სელჩუკების ეპოქაში პირველად ჩნდება ტერმინი „რუნუდ“ (მხოლოდითი-რინდი),

რომლის სემანტიკაც დროთა განმავლობაში ერთგვარად იცვლება: ვიგინდარა, ლაღი, თავისუფალი, თავზეხელაღებული, უშიშარი, მეჯანყე და ა.შ. (ჯაველიძე, 2010:9).

მახლობელი და შუა აღმოსავლეთის ქალაქებში XI საუკუნის დამლევსთვის ყველაზე აქტიურად მოქმედებდნენ აიარები, ოვბაშები, რინდები და ისმაილიტები, რომლებსაც, მართალია არ გააჩნდათ ჩამოყალიბებული პროგრამა, მაგრამ მათ ჰქონდათ საერთო იდეოლოგია და მიზნები, რაც, უპირველეს ყოვლისა, მდიდარი ვაჭრებისა და დიდებულების დარბევას, პირადი კეთილდღეობის და უფლებრივი მდგომარეობის გაუმჯობესებას ეფუძნებოდა. აღსანიშნავია ერთი საინტერესო ფაქტიც: აიარები და „მეამბოხე მაწანწალები“ არასოდეს ერჩოდნენ „სუსტებს და ღარიბებს“, მაგრამ ანგრევდნენ და ცეცხლით ბუგავდნენ მდიდრების ქარვასლებს, დუქნებს და საცხოვრებელ სახლებს. ამიტომაც სავსებით ბუნებრივია, რომ ისინი დიდი პოპულრობით და სიყვარულით სარგებლობდნენ ხალხში და ასევე დიდ რისხვას და სიძულვილს იწვევდნენ მაღალ ფენებში (ჯაველიძე, 2010:13).

მოკლედ, აიარები, ოვბაში, შუთარი, რინდი, ფითიანი, ჯავანმარდი ეკუთვნის ერთ სოციალურ წრეს, რომელიც ქალაქის დაბალ ფენებთან მჭიდრო კავშირს ამყარებდა. მეტიც, უმეტესი მათგანი ამ ფენებიდან იყო გამოსული და აქტიურად მონაწილეობდა აჯანყებებში. ისინი მხარს უჭერდნენ უბრალო, უსამართლოდ ჩაგრულ ხალხს და დაუნდობლად უსწორდებოდნენ აღზევებულ ფეოდალებს, წვაკდნენ და ანადგურებდნენ მათ სახლკარს და ქონებას (ჯაველიძე, 2010:164).

ვ. გაბაშვილი აღნიშნავს, რომ „რინდნი ეკუთვნოდნენ ვაჭარ-ხელოსანთა ფენას და თავინთი სოცილური და უფლებრივი მდგომარეობით განსხვავდებოდნენ დიდვაჭრებისგან. ექსპლოატატორთაგან თავის დასაცავად და ურთიერთდამოკიდებულებაში სოლიდარობის უზრუნველსაყოფად ისინი ხელოსანთა კორპორაციებში ერთიანდებოდნენ, ხოლო იდეოლოგიის მხრივ სუფიური მოძღვრების მიმდევრები იყვნენ. მეტად თვალსაჩინო იყო მათ შორის აგრეთვე შიიტური განწყობანი, რაც საერთოდ

ქალაქებში მიმდინარე სოციალურ მოძრაობათა მონაწილე წვრილ ვაჭარ-ხელოსანთათვის იყო დამახასიათებელი“ (ჯაველიძე, 2010:172).

ელიზბარ ჯაველიძე აღნიშნავს, რომ რინდის სოციალური სახე ვ. გაბაშვილთან სრულად არის წარმოდგენილი, მაგრამ ეს განმარტება ზოგიერთ კომენტარს და დაზუსტებას მოითხოვს. საქმე ის გახლავთ, რომ რინდნი შეიძლება მართლაც ტრიალებდნენ წვრილ ვაჭართა და ხელოსანთა წრეში, მაგრამ ისინი არც ვაჭრობას და არც ხელოსნობას არ მისდევდნენ. ამის დასტურია ის, რომ ისტორიულ წყაროებსა და ამ წრისადმი მიძღვნილ რისალებებში, ე.წ. ფუთუვეთ-ნამეებში რინდი ხელოსნად ან რაიმე ხელობის მიმდევრად არ არის მოხსენიებული. ეს კი გვაფიქრებინებს, რომ ხელოსნებთან და წვრილ ვაჭრებთან მათი კავშირი დროებით ხასიათს ატარებდა და ის თავს იჩენდა არეულობის და ამბოხის ყამს. სწორედ ასეთ ვითარებაში რინდები აქტიურობდნენ, მეამბოხე დაბალ ფენას გვერდში უდგნენ და მათ ამბოხს წარმართავდნენ კიდევ. ოღონდაც აჯანყების ჩახშობის შემდეგ ისევე მალე უჩინარდებოდნენ, როგორც მოულოდნელად გამოჩნდებოდნენ ხოლმე. გარდა ამისა, ჩვენამდე მოღწეული ისტორიული ცნობების მიხედვით შეიძლება დავასკვნათ, რინდები ფუთუვეთის ძმობაში შემავალი, შეიარაღებულ ახალგაზრდათა ერთობა გახლდათ, რომელიც ფიზიკურ მონაცემებთან ერთად კარგად ფლობდა საბრძოლო ხელოვნებასაც (ჯაველიძე, 2010:172-173); 1) რინდები წარმოდგენდნენ შეიარაღებულ ახალგაზრდათა ერთობას ანუ სამხედრო ნაწილს; 2) ისინი მონაწილეობდნენ ამბოხებებსა და შფოთში; 3) როგორც წესი, უპირისპირდებოდნენ მჩაგვრელებს და იბრძოდნენ უსამართლობის წინააღმდეგ; 4) პრობლემის გადაჭრას იარაღის ძალით ცდილობდნენ; 5) მათ ჰქონდათ საკუთარი მსოფლმხედველობითი პოზიცია, საკუთარი შეხედულება რეალურ სამყაროსა და არსებულ სინამდვილეზე და თავის პრინციპებს არ ღალატობდნენ (ჯაველიძე, 2010:177).

ჯ. ტრიმინგემი აღნიშნავს მისტიკური სამმოების სოციალური შემადგენლობის შესახებ. როგორც ჩანს დადგენილად შეიძლება ჩაითვალოს, რომ სუფიზმის ძირითადი სოციალური ბაზა (X საუკუნიდან მაინც) მოიცავდა ღარიბებს, მცირედ უზრუნველყოფილ და ქალაქის საშუალო ფენებს: მოვაჭრეები, სოფ-დაგრები, ხელოსნები, ჩინოვნიკები, რელიგიური სასწავლებლების სტუდენტები, დაბალი რანგის სასულიერო პირები და ა.შ (ТРИМИНГЪМ: 1989:7-8).

მ. ა. მამათოვი კი მიიჩნევს, რომ სუფიზმის გაჩენა პირდაპირ კავშირში იყო სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პირობებთან. წარმოშობილი იდეოლოგიური ბრძოლა IX-XI სს. იყო მკვეთრი და მოიცავდა მოსახლეობის ყველაზე მრავალფეროვანი ფენის ინტერესებს, დაწყებული ფეოდალური თავადაზნაურობის წარმომადგენლებით, ხელოსნებით და დერვიშებით დამთავრებული (МАМАТОВ: 2011:87).

რამდენიმე ბრიტანელმა აღმოსავლეთმცოდნემ აღმოაჩინა გასაოცარი რელიგიური მოვლენა, რომელმაც არსებითად შეცვალა მათი წარმოდგენა აღმოსავლეთზე. წარმატებული მეცნიერები საქმიანობით დაკავშირებული იყვნენ ბრიტანულ ოსტ-ინდოეთის კომპანიასთან, განსაკუთრებით სერ უილიამ ჯონსი (გარდ. 1794 წ.) და სერ ჯონ მალკომი (გარდ. 1833 წ.). აღმოსავლეთის შესახებ თავიანთ ისტორიულ და ლიტერატურულ მიგნებებში, რომელიც ევროპიდან თითქმის ერთნაირად აღიქმებოდა, შეუდგნენ რელიგიის გარკვეული მისტიური ფორმის ძიებას. ე.წ. სუფიები მათ ხვდებოდათ ყოველ მეჩეთთან, ისინი გაცილებით მიმზიდველად გამოიყურებოდნენ ვიდრე ოსმალეთის იმპერიის თურქები, რომლებიც თავის დროზე ქრისტიანულ ევროპას დაპყრობით ემუქრებოდნენ. აღნიშნული სუფიები იყვნენ პოეტები და ისინი სიხარულსა და ღვინის სმას სადიდებელ ჰიმნებს უძღვნიდნენ, აღმერთებდნენ მუსიკასა და ცეკვას, გაჯერებული იყვნენ სიყვარულით (Эрнст, 2002:29). რინდების მთელი ცხოვრებისეული ფილოსოფია დევს ჰაფიზის ლაკონურ ფრაზაში: „არც ერთი წამი უღვინოდ, არც ერთი საათი უსიყარულოდ“. ჰაფიზის

კომენტატორთა მტკიცებით, მის პოეზიაში სატრფო-ღმერთის სიმბოლოა, ღვინო-სულიერი ექსტაზისა (აბდალაძე, L:152).

საქართველოს ეროვნულ არქივში მოძიებული მასალების, ასევე სიმონ ესაძის სტატიის დამუშავების შემდეგ, ისლამის ენციკლოპედიაზე და სამეცნიერო კვლევებზე დაყრდნობით (Энциклопедический словарь 1991:126; ХАДЗИЕВ 2018:22), სუფიზში ჩრდილო კავკასიაში მთიელთა განმათავისუფლებელი ბრძოლის დაწყებამდე იყო გავრცელებული. სწორედ მთიელებისა და ნაიბი ჰაჯი-მურატის თავისუფლების მოყვარე ხასიათში, საბრძოლო უნარების ცოდნაში, თავდაუზოგავ ბრძოლაში უკვე ფესვგადგმული სუფიზი და სუფიზმში არსებული რინდული ფენომენი გაცოცხლდა და გამოხატულება ჰპოვა იმამ შამილისა და მის მიერ წარმოებულ განმათავისუფლებელ ბრძოლაში. ამიტომაც მოახერხა იმამ შამილმა ჩეჩნების კონსოლიდაცია და მათი მიმართვა საერთო მტრის წინააღმდეგ.

რინდულ ფენომენზე მიგვანიშნებს სიმონ ესაძის საარქივო სტატიაში მოყვანილი შემდეგი მაგალითი. ამონარიდი ერთ-ერთი თავიდან: **შეთქმულება ჰამზათის წინააღმდეგ**. იმ დროს, როდესაც ჰამზათ-ბეგი იმედოვნებდა რომ დაიპყრობდა მთელ დაღესტანს, ხუნძახში მის წინააღმდეგ შეთქმულება მზადდებოდა⁶². ხუნძახის მაცხოვრებლები, ორი ძმა ოსმანი და ჰაჯი-

⁶² მოშე გამერის წიგნი „Шамил Мусульманское Сопротивление Царизму“ სადაც იგი ჰამზათ ბეგის მოღვაწეობაზე საუბრობს და აღნიშნავს : „ამის და მიუხედავად, რუსებმა იმამი აღიქვეს როგორც მზარდი საფრთხე, განსაკუთრებით მას შემდეგ რაც იგი აღიარა და მიემხრო ინდირის კუმიკი ჰაჯი-ტაშო, ჩეჩნეთის გამოჩენილი სამხედრო მეთაური. რუსებმა დაიწყეს ახალი იმამის საწინააღმდეგო სამხედრო კამპანიისთვის მზადება. რაც მალე აღარ გახდა საჭირო. 19 სექტემბერს ხუნძახში მეჩეთში შესვლისას მოკლეს პარასკევის შუადღის ლოცვის ჩასატარებლად მისული ჰამზათ-ბეგი. მკვლელობა გამოწვეული იყო უფრო პირადი, ვიდრე პოლიტიკური ინტერესებით: მკვლელობას ხელმძღვანელობდა ავარიის ხანის ძიმიშვილი, რომლის ჩადენილის მოტივს სისხლის ალების ტრადიცია განაპირობებდა“. არ ვიზიარებ მოშე გამერის მოსაზრებას, რომ რუსებმა დაიწყეს იმამის საწინააღმდეგო კამპანიისთვის მზადება და ასევე, აღნიშნული აქტი სისხლის ალების ტრადიციის შედეგი იყო. ვინაიდან მთიელებში უკვე დაგროვილი იყო უარყოფითი მუხტი ჰამზათ ბეგის მიმართ შემდეგი მიზეზების გამო: 1. იმამის მიერ ავარიის ხანების განადგურება. 2. ავარიის ხანის დედის მიმართ განხორციელებული სასტიკი და უსამართლო მოპყრობა, მთავი

მურატი ბევრ საქმიანობაში ცნობილები იყვნენ თავიანთი სიმამ-
აცით/ვაჟკაცობით. ერთხელ, საკუთარი მიღწევების გახსენებისას,
ორთავე ძმამ დაიწყო მამის წინაშე თავის ქება. აღსანიშნავია,
რომ პ. ი. ტახნაევა (Тахнаева 2019:158) მ. ვ. ალიხანოვზე (Алиханов
1895-1896:172) დაყრდნობით აღნიშნავს, რომ ჰამზათ ბეგის
შეთქმულების მოთავე ვინ იყო უცნობია, თუმცა ნამდვილად არ
იყო ჰაჯი მურატის მამა, ვინაიდან იგი 4 წლით ადრე იყო უკვე
გარდაცვლილი⁶³.

„ჩემო შვილებო,-უპასუხა მათ მამამ,-შეგრცხვით ჩემს წინ-
აშე თქვენი მამაცობით ტრაბახი, რადგან მე თქვენ ყველაზე არა-
ფრის მაქნისებად გთვლით, მეტიც არ მინდა საკუთარი შვილები
ვადიარო; ვფიქრობ, რომ თქვენ უფრო მხდალები ხართ და გაქვთ
მდაბიო სული“⁶⁴.

შვილებმა ვერაფრით ახსნეს მამის მხრიდან ამგვარი შეუ-
რაცხყოფის მიზეზი და სთხოვეს მას ეთქვა, რაში მიუძღვოდათ
ბრალი.

„მომისმინეთ, შვილებო. სულთან აჰმადი უდიდესი ხანი
იყო; მან ვაჟიშვილი აღსაზრდელად მოგვაბარა; მე გავხდი უმმა-
ხანის მამა, თქვენ კი მისი ძმები. მან თავის საგვარეულოსთან
გაგვათანაბრა. უმმა-ხანი ჰამზათმა მოკლა, რომელსაც თქვენ
ემსახურებით, ამის შემდეგ რა თვალებით უყურებთ ჩვენს

არსებული ტრადიციების უგულვებელყოფა პ. და მთავარი, მთიელებში არსებული
და კარგა ხნის ფესვგადგმული რინდული ფენომენი. კერძოდ, ე.წ. მამა შუარცხვენს
შვილებს იმამის მიერ ავარიის ხანების სასტიკ მკვლელობის მიმართ გამოვლენილი
უმოქმედობისათვის და იმამის მკვლელობა სამჭედლოში დაიკეგმება. **М.Гаммер.**
Шамил Мусульманское Сопротивление Царизму. Завоевание Чечни и Дагестана — М.:
«КРОН-ПРЕСС», 1998. (стр. 83-107).

⁶³ ჰაჯი მურატის ცხოვრებისა და ბრძოლის შესწავლა გვიჩვენებს, რომ ჰამზათ ბეგის
მკვლელობა-შურისძიების აქტი ჩადენილია რინდული სულისკვეთებიდან და
მსოფლმხედველობიდან გამომდინარე. ამიტომ არა არსებითია იმის განხილვა ამ
შურისძიებას წინ უძღოდა თუ არა რომელიმე კონკრეტული პიროვნებისგან
შეგულისხანება (შენიშვნა მ. გურეშიძე).

⁶⁴ ესაძესთან მოხსენიებული ეს ეპიზოდი დასტურდება ტახნაევასთან მოყვანილი
შემდეგი ფაქტით, კერძოდ ავარიის ხანების სიკვდილის შემდეგ ჰაჯი მურატი ლორის
მელიქოვთან აღნიშნავს, რომ მას შეეშინდა და გაიქცა, თუმცა ეს სირცხვილი მას
მუდმივად თავს ახსნებდა და შემდგომი მამაცობებისთვის ბიძგის მიმცემი ხდებოდა.
П.И Тахнаева. ХАДЖИ-МУРАТ ХАДЖИМУРАД ИЗ ХУНЗАХА. Москва 2019. (стр. 122)

მეგობრებს და უტიფრად ამაყობთ თქენი მიღწევებით საკუთარი მამის წინაშე. მე მოხუცი და სუსტი ვარ, მაგრამ ამის მიუხედავად, ხვალ მოვკლავ ჰამზათს; დაე მეც მომკლან; თქვენ კი, მამაცებო, რომლებიც ქალებს ჰგავხართ, იცხოვრეთ მშვიდად“.

მამის სიტყვებმა შვილებზე ძლიერი შთაბეჭდილება მოახდინეს; იტირეს და შემდეგ თქვეს: „კარგი, ხვალ ჩვენ წავალთ და მოვკლავთ ჰამზათს და თუ კი ცოცხლები გადავრჩებით, შენს წინაშე ნათელი სახით წარვსდგებით“.

მამამ შეაქო მათი გადაწყვეტილება და თქვა: „დაგლოცავთ თქვენ, შვილებო, კეთილ საქმეზე; თავად ალაჰი იქნება თქვენი დამმხმარე“.

ორივე ძმა იმ წამსვე გაემართა დასახლებაში, რათა მოეწვიათ ყველა ახლობელი და „კუნაკი“ /მეგობარი/. ნახეს რა ისინი სამჭედლოში, შევიდნენ იქ. ამ დროს სამჭედლოში მათთან მივიდა ჰამზათის ხაზინადარი, მაკლაჩი, რომელმაც შეამჩნია თამბაქოს ბოლი და დაინტერესდა ვინ ეწეოდა. ვინაიდან იმამმა გამოსცა მკაცრი ბრძანება: ღვინოს მოხმარებისთვის და თამბაქოს მოწვევისთვის დაესაჯათ მაცხოვრებლები: ჩაესვათ „ორმოში“ და 40-ჯერ დაერთყათ; მურიდეების მუნაფიკებისგან /ხელისუფლების ერთგული მუსლიმები/ განსასხვავებლად მურიდებს ზედა ტუჩის დონეზე უნდა გაეპარსათ უღვაში; მურიდებს, შარიათის შესაბამისად, უნდა ეტარებინათ ჩალმა, ხოლო ასაკოვნებს წვერი უნდა შეეღებათ. გამოქვეყნებულ წესებზე დაკვირებისთვის, სხვათაშორის, დაინიშნა მაკლაჩი. სამჭედლოში მაკლაჩმა თამბაქოს ბოლზე პასუხი რომ ვერ მიიღო ჩაატარა ჩხრეკა, ვერ ნახა თამბაქო, ამოიღო ჯიბიდან მაკრატელი და ყველას შეჭრა წვერი და შემდეგ ნელა გავიდა.

ამ ვითარებამ ხუნძახელებში მძლავრი პროტესტი გამოიწვია. „შემდეგ რა იქნება, თუ ახლა, პირველივე ჯერზე, მოსვენება არ გვაქვს მურიდეებისგან“ - აღნიშნა ერთ-ერთმა დამსწრემ.

„დიახ, - უპასუხა მაგომა-ოსმანმა, მიმართა ძმებ ოსმანს და ჰაჯი-მურატს, - ჰამზათ ბეგმა უნამუსოდ მოკლა ნუცალ-ხანი და თქვენი ძუძუმტე უმმა-ხანი. სულთან აჰმად-ხანი, აწგანსვენე-

ბული ჩვენი მბრძანებელი, უდიდესი ადამიანი იყო და კარგი იყო მისი მმართველობის ქვეშ ჩვენი ცხოვრება, ახლა შეხედე შენ, რომ სახანოს დამტაცებელს სურს აჩვენოს საკუთარი ძალაუფლება, ან/და ჩვენს ცხოვრებაზე იზრუნოს. უმჯობესი არ არის, ძმებო, ჩვენ მოვკლათ ჰამზათ-ბეგი, ზუსტად ახლა, როდესაც მასთან ერთად სახეზე არ არიან მისი საზიზღარი მურიდეები“.

ამ სიტყვით გამოსვლამ სრული თანაგრძნობა გამოიწვია მსმენელებში; პირქუშად ჩამოართვეს ერთმანეთს ხელი და შეთანხმდნენ შეკრებილიყვნენ ჰაჯი-მურატის სახლში. ღრმა მწუხრისას, სათითაოდ, სიფრთხილის შენარჩუნებით, ჰაჯი-მურატთან 40 ადამიანი, შეთქმულების მონაწილე მივიდა. მკვლელობა მეორე დღეს მეჩეთში, პარასკევ დღეს 19 სექტემბერს დაიგეგმა.

შუადღეს მოლას მოწოდების შემდეგ, მაცხოვრებლებმა მეჩეთში შეკრება დაიწყეს; შეკრებილებში მოასწრეს შეთქმულების მონაწილეებმაც მისვლა, რომელთაც ნაზდის ქვეშ იარაღი ჰქონდათ დამალული. განლაგდნენ გვერდითა კარების ახლოს. სამი პისტოლეტითა და 12 ხმალამოღებული მურიდით წინგაძლოლილი შევიდა ჰამზათ-ბეგი მეჩეთში, მივიდა რა შუაგულში, შეამჩნია ადამიანები ნაზადში, შეჩერდა და მიმართა მათ; ამ დროს ლოცვისთვის გამზადებულები, ყველა მონაწილე მუხლებზე იდგა. ოსმან-მურატმა შეამჩნია რა ჰამზათის მძვინვარე მხერა, წამოდგა და ხმამაღლა დაიყვირა: „ეი, ძმებო. რატომ ფეხზე არ წამოდგებით, როდესაც დიდი იმამი მოვიდა თქვენს მეჩეთში“. ეს მოწოდება იყო პირობითი სიგნალი. მიხვდა რა საქმის არსს, ჰამზათი, გაემართა გასასვლელისკენ, მაგრამ ამ დროს ოსმანმა და ჰაჯი-მურატმა გაისროლეს პისტოლეტიდან და დაჭრეს. ამის შემდეგ გაისმა ზალპი, რამაც მთელი მეჩეთი შეაზანზარა და ავარიელი ხანების მკვლეელი მკვდარი დაეცა (ფ-1438-აღ-1, დოკ-127).

დასკვნა

მეამბოხე სული, არაჩვეულებრივი საბრძოლო უნარები, თავისუფლებისკენ სწრაფვა, ჩაგრულის დაცვა და სამართლიანობა ჰაჯი მურატის ხასიათის ნიშანია და ზოგადად მთიელების.

სამჭედლოში დაგეგმილი შურისძიების აქტიც რინდულ ფენომენზე მიგვანიშნებს. თუმცა ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, კონკრეტულად ჰაჯი მურატი წარმოგვიდგება როგორც ოდიოზური ფიგურა. მიმაჩნია, რომ ამის მიზეზი არის შემდეგი: მართალია მთელი რიგი კარგი თვისებები რის გამოც სახალხო გმირი გახდა გამომდინარეობდა სუფის/რინდის თვისებებიდან. რინდული ფენომენი აკეთებინებდა მას წარმოდგენელ მამაცურ საქციელებს და უნაგარო სიკეთეს რაშიც რა თქმა უნდა იგივე რინდი მთიელებიც ეხმარებოდნენ. სალაშქროდ გასვლის წინ იგი ჩვეულებისამებრ მოწყალებას გასცემდა ქვრივ-ობლებზე, ხოლო დაბრუნების შემდეგ სამხედრო ნადავლის მეხუთედს ღარიბებს ურიგებდა (Доного; Статья; Доного, 2021:220-227). თუმცა, თუ კი მის ცხოვრებას დეტალურად შევისწავლით, მან ვერ შეძლო ბოლომდე ყოფილიყო სრულყოფილი სუფი/რინდი. იგი არის პატივმოყვარე, ძალაუფლებისკენ სწრაფვის სურვილით გაჯერებული, ამბიციური ნაიბი (გურეშიძე, 2024:18).

გამოყენებული ლიტერატურა:

- აბდალაძე, გ. (2018). *ქართველი მეფეები პატრონნი და მსახურნი ქვეყნისანი*. გამომცემლობა პალიტრა L.
- Алиханов, М. (1895-1896). *В горах Дагестана*. Путевые впечатления и рассказы горцев.
- Гаммер, М. (1998). *Шамил Мусульманское Сопротивление Царизму*. Завоевание Чечни и Дагестана — М.: «КРОН-ПРЕСС».
- გურეშიძე, მ. (2024). *ჰაჯი მურატი*. გამომცემლობა „საჩინო“. თბილისი.
- Доного, Х. М. *Статья-о Хаджи Мурате*.
- Доного, Х. М. (2021). *Дагестан триумф и трагедия*. Блистательные и трагические мгновения эпохи Имама Шамиля.
- Эрнст, К. (2002). *Суфизм*. Москва.

Тахнаева, П. (2019). *ХАДЖИ-МУРАТ ХАДЖИМУРАД ИЗ ХУН-ЗАХА*. Москва.

ТРИМИНГЭМ, ДЖ. (1989). *СУФИЙСКИЕ ОРДЕНЫ В ИСЛАМЕ*
Перевод с английского под редакцией и с предисловием О.
Ф. АКИМУШКИНА. МОСКВА НАУКА* ГЛАВНАЯ
РЕДАКЦИЯ ВОСТОЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.

Ислам энциклопедический словарь. (1991). Академия наук ссрр
ордена трудового красного знамени институт востоковедения.
Москва „НАУКА“ Главная редакция восточной литературы.

Кныш, А. (2004). *Мусульманский мистицизм: краткая история* / А.
Д. Кныш; пер. с англ. М. Г. Романов. - СПб.: «Издательство
“ДИЛЯ”», 2004

МАМАТОВ, М. (2011). *СУЩНОСТЬ СУФИЗМА*. МИНИСТЕРСТВО
ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РФ БАШКИРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
им. М. АКМУЛЛЫ РОССИЙСКИЙ ИСЛАМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ЦДУМ РОССИИ. Уфа.

ფონდი -1438, აღწერა-1, საქმე-127. (სტატია შედგენილია კავკასიის
სამხედრო შტაბისა და სამხედრო-ისტორიული განყოფილების
საარქივო მასალებით).

ХАДЗИЕВ, М. (2018). *СУФИЗМ НА СЕВЕРНОМ КАВКАЗЕ*.

ჯაველიძე, ე. (2010). *ფუთუვეთი-სულიერ-რინდული მოძრაობა*.
თბილისი.